

schikten kregen met grote materiële moeilijkheden te kampen; die werden geaccentueerd toen het bestuur op Java zich na de Eerste Politionele Actie tot omstreeks de helft van het eiland uitstreckte. Er werd, aldus Zijlmans,

‘voortdurend over onvoldoende vervoermiddelen . . . beschikt. Vaak moesten districtshoofden, soms zelfs *patihs*, het maandenlang zonder auto stellen . . . Onderdistrictshoofden konden soms alleen over fietsen beschikken . . . De woon- en werkomstandigheden . . . waren veelal zeer schamel. Vaak had men geen telefoon of radio tot zijn beschikking, ontbraken zelfs een goede elektriciteit- of watervoorziening en was men ook verder primitief gehuisvest.’¹

Erger nog was dat het gehele bestuursapparaat onvoldoende medewerking ondervond van de Indonesiërs. Dat was al vóór de Eerste Politionele Actie begonnen maar die lijn werd nadien doorgetrokken, mede als gevolg van de instructies van Radio Djokjakarta en van de gewelddadigheden van Republikeinse eenheden en van plaatselijke verzetsgroepen tegen ‘collaborateurs’ met het Nederlandse gezag. Wij plaatsen dat begrip tussen aanhalingstekens omdat de verhoudingen in wat de Republiek als de bezette delen van Indonesië zag, niet geheel dezelfde waren als die in bezet Nederland. De Nederlandse regering had de overheidsdienaren gelast, op post te blijven en pas begin '43 van hen gevergd dat zij zich van bepaalde vormen van dienstverlening aan de bezetter zouden onthouden, maar de regering van de Republiek voerde het omgekeerde beleid. Toen de Eerste Politionele Actie begon, eiste zij, zoals al vermeld, van allen die bij haar in dienst waren dat zij bij de komst der Nederlandse troepen hun werk zouden neerleggen (hetgeen velen deden) – later, en vooral na de Tweede Politionele Actie, stelde zij zich anders op: beseffend dat zij ging triomferen, legde zij zich bij de vorming van deelstaten en sub-deelstaten neer, wèl wetend dat ook dáár de toekomst aan haar aanhangers was, en van diezelfde visie uit aanvaardde zij dat in de door Nederland bezette gebieden vele Indonesische functionarissen hun werk voortzetten – er waren er onder dezen die consignes om de Bestuursdienst zoveel mogelijk te ontregelen, opvolgden, anderen die op verzoek van ondergedoken Republikeinse autoriteiten een bepaalde functie aanvaardden om de hulp aan de Republikeinse guerrillagroepen te bevorderen.

Dit alles kwam er op neer dat van van Mooks beleidsvoornemen

¹ G. C. Zijlmans: *Eindstrijd en ondergang van de Nederlandse bestuursdienst*, p. 196–97.